

Az alábbi írást nem a könyvismertetés kedvéért közöljük, hanem a gyakorlati bibliatudomány jelentőségére szeretnénk felhívni a figyelmet.

A megértéstől a cselekvés felé

„Gyakorlati bibliai értelmezéstan” és a szentírás-magyarázat jövője

Hogy a *bibliatudomány válságban van*, ez időközben annyira olcsó kijelentéssé vált, hogy nem szükséges részletesen alátámasztani. Az exegézis [= tudományos szentírás-magyarázat] és a teológia más ágazatai, illetve az exegézis és a tanítóhivatal közötti kommunikációs zavarok nyilvánvalóak és súlyosak. Még súlyosabban nyom persze a latban, hogy Isten népének, és az egyre kevésbé keresztény jellegű, de azért egyáltalán nem vallástalan társadalomnak a többsége nyilvánvalóan nem veszi tudomásul a bibliatudományt és annak eredményeit. Hiszen nem úgy van, mintha a Biblia semmilyen szerepet sem játszana,

épp ellenkezőleg: fundamentalista körökben egyenesen nő a befolyása, mind keresztény, mind zsidó részről – de éppen ezekben a körökben igen csekély jelentőségűek a kritikus bibliatudomány eredményei, mivel ezek a tudományos kételkedés gyermekeként inkább csak zavarják a bibliai szövegek fundamentalista használatát. Összességében aligha kerülhetjük el annak felismerését, hogy a Bibliának a II. Vatikáni zsinat utáni tavasza elszállt – legalábbis a *Biblia tudományának* tavasza. A mindenütt érzékelhető egyházi tél, amelyről már Karl Rahner is beszélt, ezen a területen is nagy károkat okozott.

korábban élt emberek Istenről szerzett tapasztalataira, és az azok által végbement kinyilatkoztatásra való visszaemlékezés egyúttal legfontosabb feladata is, amely nélkül elveszíti lényegét. Az egyház így folytonosan benne áll abban a feszültségmezőben, amelynek összetevői: *emlékezés az elmúltakra, a próba kiállása a jelenben és a jövő megnyitása*. Ottmar Fuchs joggal állapítja meg, hogy a merev kötődés a múlthoz mindig veszélyt is jelent az egyház számára, különösen akkor, ha nem saját történelme eleven változásait teszi meg normává, hanem a strukturális változathatatlanság fikcióját. Az ilyen egyházat nemcsak konzervatív intézményként érzékelik majd kortársai, hanem menthetetlenül a múltba fordulóként is, olyan intézményként, amely a jelen szempontjából jelentéktelen, a jövőnek pedig inkább csak akadály. Persze ha az *emlékezés az eredeti tapasztalatok elevenességére irányul, akkor az effajta múlt szerinti tájékozódás jövőt nyit*. Az egyház nem boldogulhat a múltja nélkül, mert ha nem emlékezik meg arról, honnan jön, azt is el fogja felejtetni, mi a rendeltetése. A kérdés természetesen az, *hogyan bánjon az egyház a múltjával, s ezzel együtt a bibliai üzenettel*. Minden esetre céljának annak kell lennie, hogy Isten népének cselekvésében „a régi történeteket mint az Istennek tetőző valóság új, létfontosságú és részben ’veszélyes’ emlékeként, meg tapasztalható módon hozza kapcsolatba a jelenbeli személyes és közösségi valósággal” (70. o.). És éppen ezért van szükség gyakorlati irányultságú értelmezéstanra, amelynek továbbfejlesztéséhez aztán Ottmar Fuchs a Módszer és tapasztalat c. fejezetben nyújt segítséget (103–154. o.). A cím *Hans-Georg Gadamer* híres „Ígáság és módszer” címére emlékeztet, és a variáció megmutatja, mi a lényeg Ottmar Fuchs számára, nevezetesen az, hogy *ne álljunk meg a megértésnél mint intellektuális történelmével, hanem ezt meghaladva, határozott lépéseket tegyünk a keresztény létmód felé*.

Mit kezd egy pasztorálteológus a Bibliával?

Ebben a helyzetben örvendetes jelenség, hogy *Ottmar Fuchs*, a német nyelvterület egyik legnevesebb pasztorálteológusa [= lelkipásztorkodással foglalkozó teológusa] igen komoly bibliai értelmezéstanral [= hermeneutikával] állt elő, és világossá tette a Biblia és a bibliatudomány maradandó jelentőségét. Mivel Ottmar Fuchs *nem exegéta* [= tudományos bibliamagyarazattal foglalkozó teológus], természetesen sokan rögtön megkérdezik majd, hogy az, amit ő művel, miért érdekelhetné egyáltalán a bibliatudományt. Erről azonban később. Először tekintsük át, hogy tulajdonképpen mit is nyújt a könyve.

Mindenekelőtt rögzítsük, hogy az előttünk fekvő értelmezéstan esetében *gyűjteményes kötetről van szó*, amely egész sor olyan tanulmányt fog össze, amelyeket Ottmar Fuchs különböző helyeken tett közzé az utóbbi években (*Praktische Hermeneutik der Heiligen Schrift*, Stuttgart 2004). Az effajta tanulmánygyűjteményeknek időközben rossz híruk támadt az olvasóközönség körében, mivel régi (és olykor csakugyan poros) dolgokat hoznak elő a feledés homályából, és olykor megállapítható törekvésük folytán, ti. hogy hírnevessé tegyék a szerzőt, inkább annak hiúságát szolgálják, semmint azt, hogy az olvasó

ismeretei bővüljenek. Itt persze egészen más a helyzet, mert azoknak az elszórt tanulmányoknak az egymás mellé állításával, amelyeket Ottmar Fuchs a Biblia és a bibliatudomány témakörében megírt, olyan *értelmezéstan* koncepció öszkepe jelenik meg, amely korábban csak a Fuchst bensőségesen ismerők számára volt látható. Noha az egyes tanulmányok keletkezése tizenöt évre oszlik el, azok mégis nagyon egységes koncepcióról tesznek bizonyosságot.

A szövegértés alapkérdései

A könyv egy hosszabb fejezettel kezdődik, amely lerakja az értelmezéstan alapokat (13–54. o.), miközben Ottmar Fuchs belebocsátkozik a legújabb szövegtudományi vitákba is. A következő rész aztán (55–101. o.) megmagyarázza, miért szükséges és fontos, hogy a lelkipásztorkodás teológiája foglalkozzék a Bibliával. A válasz viszonylag egyszerű: Mivel a Biblia és a bibliatudomány fontos az egyház számára, a lelkipásztorkodástan számára is fontosak. Ottmar Fuchs olyan *emlékező közösségként fogja fel az egyházat*, amely a kollektív emlékezet megalkotásával nem csupán saját identitását [= azonosság-tudatát] teremti meg – ahogyan ezt más közösségek is teszik –, hanem a

A kánon mint a sokféleség szavatolója

Persze meg kell állapítani, hogy Ottmar Fuchs számára (jó katolikus módjára) nem egyszerűen az egyén és élete áll a középpontban, hanem – azáltal, hogy az egyház korábbi olvasókként az elhunytakat is bevonja (= a hagyomány elve) – az egyén és élete mindig beágyazódik az egyházba mint olvasóközösségbe. Ezért kézenfekvő, hogy Ottmar Fuchs a „kánoni szentírás-magyarázattal” kacérkodik, tehát az exegézisnek azzal az irányzatával, amely az utóbbi években a kánonra [itt = a bibliai iratok összessége] mint az egyes szövegek értelmezési keretére tette a hangsúlyt. Ottmar Fuchs persze világossá teszi, hogy az ő esetében a kánoni vonatkozás nem jelent kritikaellenes reakciót. Különösen a rövid, de időközben (méltán!) híressé vált című fejezet (A Biblia mint a sokféleség iskolája, 182–189. o.) szabadítja meg a kánon szerinti tájékozódást mindenfajta totalitárius módon egységesítő célkitűzéstől, és teszi felismerhetővé, hogy a kánon maga belső sokfélesége folytán a sokféleség barátja, és olyan képződmény, amely eleve biztosítja a sokfé-

Védőbeszéd a sokféleség és az önérték mellett

Az effajta „kibiztosítás” persze vesztélyes biblicizmusba csapna át [= a szövegösszefüggést és a szöveg eredeti értelmét figyelmen kívül hagyó hivatkozás egyes bibliai helyekre], ha nem lenne biztosítva az olvasók és azok életösszefüggéseinek jelentősége. De éppen ez történik a „kontextuális bibliaolvasás” által (321–384. o.), amely az olvasási folyamat kontextualitásának [= a szövegösszefüggés figyelembevételének] hangsúlyozásával a mai olvasó mellett áll ki a szöveggel szemben. Ottmar Fuchs itt biztosítja az aktualitás érvényesülését a múlt révén történő átformálódással szemben, és világossá teszi, hogy éppen a bibliamagyarázat egyháziassága miatt (legalábbis ahogyan ő érti azt) nem lehet szó a holtaknak az élők fölötti diktatúrájáról. Ámbár a múltbeli Isten-tapasztalatnak – ahogyan azt a bibliai szövegek áthagyományozzák – megnyitó, és ennyiben normaállító jellege van a mai olvasók számára, de nem pótolhatja a mai Isten-tapasztalatot. A sikeres olvasási folyamat éppenséggel nem abban áll, hogy a múlt uniformizálja a jelent, hanem a Biblia és a Ma egyenrangú

leséget [= pluralitást]. A Biblia ily módon ekkleziológiai [= egyháztani] modellé is válik azáltal, hogy maga is a valódi ökumené, a sokféleségben fennálló egység ösképe.

Lehetetlenség, hogy itt az egész könyvet megtárgyaljuk, de hadd utaljunk még néhány ragyogó mozzanatra, például a mítosz-fejezetre (203–264. o.), amelyben Ottmar Fuchs a kultúratudományi mítoszvitával számot vetve a „mitológiátlanítás” („Entmythologisierung”) legyőzése mellett tör lándzsát, ami persze számára Rudolf Bultmann előfelé történő meghaladását jelenti, nem pedig a visszaesést a kritika előtti időkhöz. Ottmar Fuchs azt a felismerést követi, hogy a mítosz sajátos kifejezési forma, amely nélkül nem lehet megfogalmazni bizonyos igazságokat. Mivel a mítosz mint értelemadó beszédforma eleve gyakorlatias célokat tűz ki, Ottmar Fuchs számára a mítosz „kibiztosításáról” („Entsicherung”) van szó, tehát a mítikus hagyománnyal végzett olyan munkáról, amely ismét hatékonyá teszi a mítosz életet formáló és tájékoztatást nyújtó erejét.

találkozásában, ami mindkét oldal számára megengedi, hogy kifejtse „elidegenítő”, és ezáltal jövőt nyitó profétai erejét. Csak így mehet végbe az olvasás során olyan kinyilatkoztatás, amely új életet tesz lehetővé.

Mivel valódi egyenrangúságról van szó, amelyben a bibliai szövegeknek meg kell őrizniük önértékkel bíró idegenségüket, Ottmar Fuchs a végén aztán megpróbálja azt is biztosítani, hogy az olvasók se formálják át a Bibliát. Megállapít „a Bibliával való visszaélés elleni kritériumokat” (385–407. o.), és azt kutatja, hogyan lehet erőszakmentesen bánni „a bibliai szövegekben megjelenő hatalommal és erőszakkal” (438–461. o.). Ebben az utolsó fejezetben világossá válik az egész könyv kinyilatkoztatás-teológiai szintézise: A maga belső sokféleségével éppen a Biblia biztosítja az olvasók és azok helyzetének saját értékét. Persze a Biblia csak akkor képes erre, ha az olvasók is biztosítják a Biblia saját értékének érvényesülését – azáltal, hogy az eredményre (bizonyos fokig) nyitottan és változásra készen belebozsátkoznak egy „elidegenítő” olvasási folyamatba.

Mit jelent a „gyakorlati értelmezéstan” az exegézis számára?

Akinek a fejében a teológiai részterületek rendszerének régi képe él, az olyan alaptudományként fogja besorolni az exegézist, amely tisztázza a Biblia igazi értelmét, hogy a többi teológiai szak aztán feldolgozhassa ezt az értelmet. Ebben a modellben a gyakorlati teológia [= lelkipásztorkodástan] olyasmi, mint a teológia kiválasztó szerve: a folyamat végén áll, és alkalmazott tudományként az a feladata, hogy a gyakorlat számára „termékennyé” tegye azt, amit a többiek kidolgoztak. Eredményeinek a többi szakhoz történő visszacsatolása nem cél, egy exegétának tehát nem kell érdeklődnie az iránt, mit ír egy pasztorálteológus.

De már annak a szokásos beszédmódnak is éberré kellene tennie minket, amely a gyakorlatról szól, és ezzel lefaragja, elsimítja, elmosza az emberi egzisztencia eleven sokféleségét. Az a teológia, amelyik így beszél, nem akarja pontosabban szemügyre venni az emberek életét. Eredményeit közli tudományközeli megsokszorozóival (például a pasztorálteológusokkal és a nekik alárendelt „gyakorlati szakemberekkel”), akik a maguk részéről szintén továbbadják az eredményeket, mígnem azok eljutnak „a gyakorlatba”. Mint ismeretes, ez meglehetősen rosszul működik (nem csupán a teológia vonatkozásában), és az ember nem is tudja, hogy szomorkodjon-e miatta. Ez a modell ugyanis a 19. század tudományhívó és tekintélyi koncepcióinak elkötelezettje; teológiailag nézve a II. Vatikáni zsinat egyháztana mögött kullog, szociológiailag pedig ellentmond a demokratikus felfogású emberek részesedésre és egyenjogúságra törekvésének, hiszen „a gyakorlat” síkján csak passzív befogadóknak tekint az embereket, olyanoknak, akiknek nincs mondanivalójuk a tudományos eredmények szállítói számára. Ezért e modell szerint nem is kell konkrét képet kialakítani az emberekről, és végképp nem kell keresni velük a közvetlen párbeszéd lehetőségét. Az effajta teológiai modellben „a gyakorlatnak” nincs profétai szerepe. Ottmar Fuchs éppen ezt kéri számon igen energikusan. Feltöri a gyakorlathoz fűződő kapcsolat hagyományosan tekintélyi szerkezetét: számára már nem „a gyakorlatról” van szó mindenfajta megkülönböztetés nélkül, hanem a gyakorlati vonatkozás konkrét helyeiről, amelyek saját illetékességükkel erősítik a keresztény egzisztenciáért folytatott küzdelmet – és a szentírás-magyarázati munkát is.

A teológia lelkipásztori szempontú megújítása

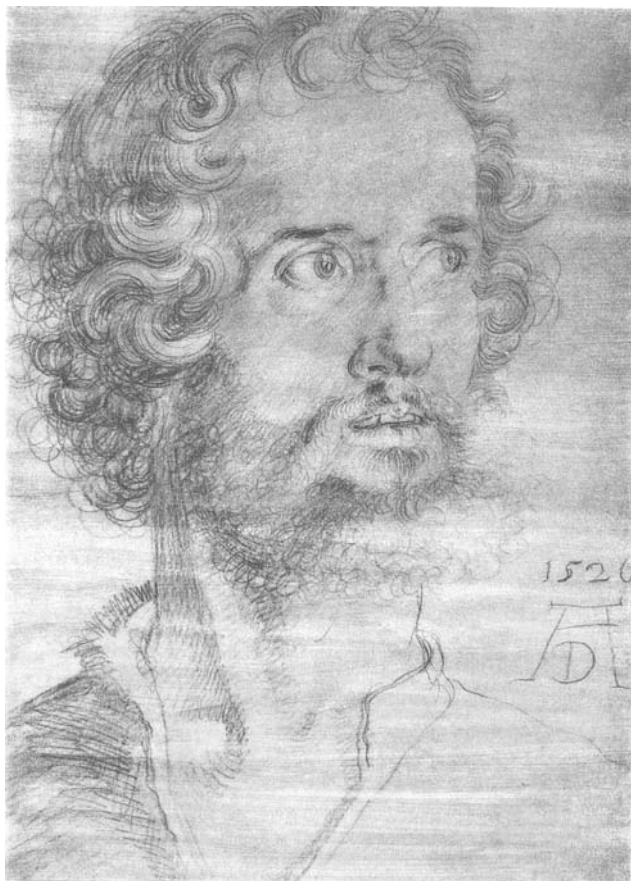
Ottmar Fuchs bibliai értelmezés-elméletének legerősebb újító ösztönzése ily módon abból fakad, hogy *új tartalommal tölti meg az elmélet és a gyakorlat összekapcsolását* – ami aztán megfelelő módon hat vissza a teológiára. Ahogyan az emberek élete már nem lehet csupán a teológiát befogadó hely, és – az emberek teológiai ügyvédjeként – a gyakorlati teológia sem lehet többé csupán a többi teológia tárgy *közvetítő* tudománya. Inkább *vezető* tudománynak kell tekinteni. Az egész teológia, és azzal együtt persze a bibliatudomány lelkipásztori szempontú megújítására van szükség. A „lelkipásztori” jelző magától értetődően nemcsak „lelkigondozóit” jelent, hanem a világban és a világért végzett egyházi tevékenység összességére utal. A II. Vatikáni zsinat *Gaudium et spes* kezdetű lelkipásztori konstitúciójának 1. lábjegyzete rögzíti, mit jelent a dokumentum címében a „lelkipásztori” kifejezés, nevezetesen „az egyháznak a világhoz és az emberekhez való viszonyát”, amelyet tanításának alapzatán alakít ki. Az egyház „Isten országának elérkezésére és az egész emberi-

ség üdvösségének megvalósulására” törekszik, és „az üdvösség mindent átfogó szentségének tekinti magát [...], annak a szentségnek, amely egyszerre nyilvánítja ki és valósítja meg Isten szeretetének titkát” (GS 45). „Lelkipásztori” tehát Isten népének egész gyakorlata – Isten emberszeretetének olyan jeleként, amely egyúttal meg is valósítja azt, amire utal. Tehát arról van szó, hogy *a teológia olyan kapcsolatban áll Isten népével, amely megfelel Isten népe és a világ kapcsolatának.*

A válság mint esély

Itt nyílik meg az exegézis számára annak esélye, hogy úrrá legyen gyakran felpanaszolt jelentéktelenségén. Mindenesetre a bibliatudomány gondolkodás-átalakításra van szüksége, ha a teológia lelkipásztori szempontú megújításának részprogramjaként akarja felfogni magát. Ez kényelmetlen dolog. Már az is túlzott követelménynek látszik a bibliatudomány számára, hogy *a lelkipásztorkodást is ismerje el vezető tudománynak*, amelytől tanulnia kell – hát még

annak elismerése, hogy *az emberek konkrét keresztény életéből is tanulnia kell.* Fájdalmas lehet a tudósok számára az is, hogy lemondjanak arról a tanítóhivatali (olykor ellen-tanítóhivatali) viselkedésmódról, amellyel szívesen adják elő tudásukat. Újból fel kell fedezniük Isten népét, és *az exegézis létjogosultságát* (az egyetemeken is, és éppenséggel ott) abban kell látniuk, hogy az – egyrészt a bibliai szövegek ügyvédjeként, másrészt szolidáris kortársként – *segítőképpen támogassa Isten népének azt az igyekezetét, hogy kapcsolatba hozza életét a Bibliával.* (...)

Szent Márk (1526)

A fenti alaptételt követve egy *lelkipásztorilag megreformált exegézis* számára nemcsak a szövegek megértésére irányuló kapcsolat lesz fontos, hanem az is, hogy *megteremtse a szöveg és Isten népének gyakorlata közötti kapcsolatot.* A megértés mindennek a kezdete, de valóban csak a kezdete. *A döntő a szöveggel kapcsolatba lépő, annak megfelelő cselekvés.* Ebben az összefüggésben gyakorlati irányban kell megnyitni az értelmezést fogalmát. Ennek a gyakorlati vonatkozásnak a kifejezésére már nem csupán a szövegek megértéséről kellene beszélnünk, hanem a velük való helyes bánásmódról is.

Válaszra érdemes kérdések

Sok exegéta a maga módján már ma is elkötelezettje az egyházi bázisnak, noha ezt többnyire nem lehet észrevenni exegézisükön. *Az Isten népéhez kötődést* azonban a jövőben nem szabad az időrabló hobbik közé sorolni, és elválasztani a tudományos munkától, hanem *koncepcionálisan be kell építeni a tudományba.* Az exegézis kapcsolódási pontjain elhelyezkedő emberek a tudomány résztvevőiként annak tükrözőivé válnak, és valódi prófétai minőséget nyernek. Az új exegézis az emberekkel kapcsolatban állva fogalmazza meg azokat a bibliai szövegekre vonatkozó kérdéseket, amelyeknek megválaszolásáért érdemes fáradozni, mivel jelentősek; *a szóban forgó emberek ugyanis a gyakorlat valamely egészen konkrét helyén élnek, és azon fáradoznak, hogy etikai, spirituális, kulturális vagy politikai ösztönzést merítsenek a bibliai szövegekből.* Az exegézis a szövegre és az idők jeleire fordított figyelem, illetve a régi szövegekkel és a mai emberekkel vállalt szolidaritás révén *a Biblia és az élet közötti kölcsönös közvetítővé válik.*

Ottmar Fuchs gyakorlati bibliai értelmezéstana óriási jelentőséggel bír a bibliatudomány és az egyház számára egyaránt, mivel *megnyitja az utat ahhoz, hogy a jelenlegi válságot esélyként fogjuk fel,* és ennek megfelelően bánjunk vele, továbbá *legyőzi a bibliatudomány és a mai keresztények élete közötti elidegenedést – legalábbis elvileg.* Ahhoz, hogy a tudományos gyakorlatban is legyőzhessen, arra van szükség, hogy az exegeták *akarjanak foglalkozni az emberek életével.*

Joachim Kügler

Forrás: Orientierung, 2004/20 (csekély rövidítéssel, kiemelések a fordítótól)